

Socialdemokratiet og Landbruget.

Af J. S. Smørum.

Socialdemokratiets Kamp er Kampen for social Retfærdighed, for politisk, kulturel og økonomisk Frihed. Denne Kamp er hele del: arbejdende Folks Kamp.

Den er deres Kamp, som bærer Arbejdernavnet og udfører Haandens Arbejde, den er ogsaa deres, som i Butiker, paa Kontorer, i Laboratorier, Skoler og Læreanstalter eller i anden Virksomhed søger deres Udkomme ved Arbejde, og saa vist, som Ret og Uret, Frihed og Undertrykkelse ikke er eet i Byen, noget andet paa Landet, saa vist er Socialdemokratiets; Kamp ogsaa deres, som arbejder i det danske Landbrug.

Vi vil ikke hermed have sagt, at der for Landbruget ikke rejser sig særlige politiske Spørgsmaal; det gør der, og netop Socialdemokratiet har taget disse Spørgsmaal op og sat ind paa at løse dem; men vi vil tilbagevise den Paastand, at der mellem Landbruget og andre Erhverv bestaar noget naturligt Modsætningsforhold, vi vil hævde:

- at hverken Socialdemokratiets eller noget andet Partis Politik kan være bestemt af Sogne- og Bygrænser,
- at intet politisk Parti er eller kan være neutralt i Kampen mellem Arbejde og Kapital, at ethvert Parti maa føre en Politik med Standpunkttagen enten paa den ene eller paa den anden Side i denne Kamp,
- at det arbejdende Landbrug har sin Plads paa Arbejdets Side, i Socialdemokratiet.

Denne vor Paastand vil selv en ret overfladisk Betragtning af Historien saavel som af Samfundets nuværende Forhold, Tilstande og Inddeling bekræfte, og ser vi særskilt paa Landbrugets Udvikling, dets nuværende Stilling og de politiske Spørgsmaal, som i Dag optager Landbrugets Udøvere, saa vil vi ogsaa her med al ønskelig Tydelighed finde vor Paastand bekræftet; vi vil finde Kampe og Interesses modsætninger, ikke mellem Land og By, men mellem Arbejde og Kapital, mellem Jordbrugere og Jordejere (eller Prioritetsejere), og vi vil fra Socialdemokratiets første Dage finde dette Parti staaende paa Arbejdets, paa Jordbrugernes Side. Det vil være vanskeligt at tale om dansk Landbrugs Udvikling uden at tage som Udgangspunkt de store Landboreformer, som fandt Sted fra Slutningen af det 18. Aarhundrede.

Landboreformerne.

Disse Reformer brød paa saa afgørende, ja revolutionerende Maade med dengang bestaaende Tilstande, Ejendomsforhold og Retsopfattelse, at vi med Rette betegner dem som Indledningen og det nødvendige Grundlag for dansk Landbrug.

Vi husker fra vor Skolelærdom, hvorledes Bondens Stilling var før Landboreformerne. Det var »Naadig-herren«s Tid. Jordrotterne var den ansete og agtede Klasse, som nød godt af alle Statsmagtens Begunstigelser og Privilegier, medens Bonden var prisgivet Undertrykkelse og Udsugelse. Hans Frihed var frataget ham ved Stavnsbaand, Fæste og Hoveri. Træhesten, Hundehullet og Ridepisen var Godsejerens, Ladefogedens og Ridefogedens lovlige Straffemidler overfor ham, og han var i alle Henseender underkastet den Godsejers Vilkaarlig-

heder, som paa een Gang var hans Husbond, hans Fæsteherre, hans Øvrighed og Dommer, ja næsten hans Ejer.

Her var vel, for at bruge et moderne Udtryk, »Førerprincippet« ført ud i Livet, saa det kunde forslaa noget. Men dette var ikke alt. Selve Driftsformen, Fællesdriften spærrede Muligheden for den enkeltes Initiativ til Fremskridt, og Tienden, der ikke beregnedes af Netto-, men af Bruttoudbyttet, trykkede Bonden endnu længere ned i haabløs Armod. Og Spot og Skade følges ad.

Disse Tilstande, som vi i Dag betragter som oprørende Overgreb mod Bondens mest elementære Menneskerettigheder, de var for den Tids Godsejere, eller i hvert Fald for Størsteparten af dem, naturlige og selvfølgelige, ja næsten Indbegrebet af menneskelig Retfærdighed og fornuftig Nationaløkonomi. Bonden, han var jo nu engang et laverestaaende Væsen, indskrænket, doven, uselvstændig og drikfældig. Hvor ofte har ikke de herskende Klasser fældet denne Dom over de undertrykte Klasser, hvor lidet har de forstaaet eller villet forstaa, at det økonomiske Tryk og Haabløsheden maa dræbe Energi og Vilje, sløve Tænkeevne og Moral; der skal vel, siger man, en bred Ryg til at bære gode Dage; men der skal saa sandelig i langt højere Grad en staalsat Karakter til at taale den Tilstand, hvor selv Haabet knapt kan skimtes. Lad dette være sagt til Forsvar saavel for den »cigaretrygende« Arbejdsløse, som for hin Tids drikfældige Bonde. Men tilbage til Landboreformerne. Hvorledes var det muligt, at Bonden i Løbet af saa forholdsvis kort Tid kunde rejse sig af saa dyb For- nedrelse og Trældom? Han havde jo ingen Organisation, ingen Evne, knap nok Vilje eller Forstand til selv at rejse en Frihedskamp.

Det var da heller ikke Bonden, der rejste Oprørsflaget, selve Udviklingen kæmpede for ham, og Tiden ringede med vældig Klang Friheden ind over Bondelandet. Tekniske Fremskridt og Udvikling af de oversøiske Forbindelser havde skabt en ny økonomisk Tidsalder i Europa, Konjunkturerne var i stadig Opgang, og stigende Sølvproduktion og Udstedelse af Sedler forøgede Penge-rigeligheden.

England blev mere og mere et Industriland, og da dette Land begyndte at faa Vanskeligheder med at brødføde sig selv, aabnede der sig her et Marked for det danske Korn. For at udnytte de Indtjeningsmuligheder, som saaledes frembød sig, maatte der ske en Omlægning af Landbruget; en langt intensivere Drift end den hidtil anvendte var nødvendig, og en saadan Drift kunde kun skabes ved at bryde med de hidtil bestaaende Forhold. Derfor kom Udskiftningen, Ophævelsen af Stavnsbaandet, Begrænsningen og Afviklingen af Hoveri og Fæstesystem, Afskaffelsen af Godsejerens Domsmyndighed og Tugtelsesret overfor Bønderne, alt det, vi kender under Fællesbetegnelsen Landboreformerne. Alle disse Reformers gennemførtes som bekendt ved Stats-fcranstaltninger, og naturligvis vakte de en Storm af Forbitrelse fra de reaktionære Godsejeres Side. Alt dette nye var jo, set fra deres Standpunkt, Indgreb i deres velerhvervede Rettigheder, det var Indgreb i selve Naturens Orden, som uvægerligt maatte føre til Landets Ruin, thi »ligesom der i Naturen findes evige og uforanderlige Love, saaledes er der ogsaa faste og urokkelige Love for det menneskelige Samfund, vi ikke kan sætte os op imod«. Citatet er ganske vist ikke hentet fra en af hin

Tids Godsejere, det er taget fra en Tale, Madsen-Mygdal holdt i Juni 1936; men Melodien var den samme, Paaberaabelsen af Naturlovene og »det evigt uforanderlige« den samme, som Reaktionen altid har brugt for at fornægte Udviklingens Lov — ogsaa den Udvikling, som var Indledningen til den danske Bondes Frigørelse.

Ser vi i Dag tilbage paa Tiden før Landboreformerne, saa vil vel ingen benægte, at der her i allerhøjeste Grad var Tale om et Modsætningsforhold mellem Jordejere og Jordbrugere, og selv om vi halvandet Hundrede Aar senere har maattet opleve, at et Par Landboforeninger har

udtalt om Stavnsbaandets Ophævelse, at der egentlig ikke var saa forfærdelig megen Grund til at feste for denne Begivenhed, at der tværtimod kunde være Grund til at genindføre det, saa bør man vel indtil videre tro, at denne Udtalelse har været en — ganske vist usømmelig — Paradoksets Propaganda, at man ikke just har ment denne Paastand alvorligt, men blot har ønsket at sige et eller andet opsigtvækkende for derved at paakalde des kraftigere Opmærksomheden for det, man i Virkeligheden havde paa Hjerte, Landbrugets Mangel paa Arbejdskraft.

Ingen vil vel i Dag for Alvor beklage, at Udviklingen dengang gav Jordbrugeren Sejr over Jordejeren. Og Udviklingen skred videre fremad og stod bestandig i Fremskridtets og Opgangens Tegn. Der opstod vel Kriser baade i Begyndelsen og i Slutningen af det 19de Aarhundrede; men det fremherskende Træk var dog, særlig efter Omlægningen til den udpræget animalske Produktion, en rivende økonomisk Fremgang og Udvidelse, som varede ved, indtil den store Landbrugskrise efter Forvarsler i 1921 og 1925 for Alvor satte ind i 1930/31.

Det var de samme Kræfter, som havde fremkaldt Landboreformerne, der fortsat befordrede Landbrugets storslaaede Udvikling. Verdenshandelen var stigende ligesom ogsaa den almindelige Velstand, og en mere og mere udpræget Arbejdsdeling fandt Sted baade indenfor Landets Grænser og Folkene imellem. Der gik en stadig Strøm af Mennesker fra Landet til Byerne, Byerhvervene voksede og beskæftigede en stadig større Del af Landets Befolkning, og dette betød for Landbruget baade forbedrede Redskaber og Maskiner og tillige et voksende Marked; da de fleste europæiske Lande blev overvejende Industrilande, blev vort Landbrug Storleverandør paa Verdensmarkedet og eksporterede især til England og Tyskland.

For Kornudførslen betød ganske vist Samfærdselsmidlernes Udvikling en meget farlig Konkurrence; men da denne Konkurrence for Alvor blev truende, var man allerede her i Landet af driftsmæssige Grunde i fuld Gang med Omlægningen til animalsk Produktion, som ved sin Tilførsel af Gødningsstoffer var en langt rationellere Driftsform, og som tillige var langt mere lønnende og tilsyneladende og i lang Tid ogsaa i Virkeligheden en Produktion, som ikke kunde trues af nogen Konkurrence.

Byernes og Byerhvervenes Vækst var altsaa ikke, — det bør fremhæves, — en Hemske for Landbrugets Fremgang, men tværtimod en Forudsætning herfor, og hvad ikke mindst befordrede Landbrugets gunstige Udvikling var, at Byarbejderne gennem deres Organisationer formaaede at tilkæmpe sig højere Løn og højere Levestandard.

Dette kom vort Landbrug til Gode, idet netop de forædlede Landbrugsprodukter, som den danske Bonde specialiserede sig i at fremstille, indgik i stigende Grad i Arbejderens almindelige Ernæring. Men den økonomiske Udvikling udenfor var naturligvis ikke i og for sig ensbetydende med, at Landbruget nødvendigvis maatte faa et saa mægtigt Opsving, de ydre Forhold var kun Chancer og Muligheder, som Landbruget selv maatte udnytte. Og havde nu Bonden været indskrænket og doven og uselvstændig og drikfældig, saa havde alle Chancer og Muligheder ligget saa nytteløse og uudnyttede, som store Dele af Danmarks Jord gjorde det før Landboreformerne.

Men naturligvis var han ikke saadan, naturligvis er ikke den ene Klasse eller Stand født ringere eller anderledes end den anden; kun de ydre Forhold, Skævheder og Uret i Samfundsforholdene trykker det ene Menneske ned i et lavere Plan end det andet, — og da Bonden blev fri, da hans Arbejde ikke længere var en paatvunget Byrde, men et Middel til Fremgang og Velstand, da blev Arbejdsglæden hans Ejendom, og han blev i Stand til at udrette Stortværk.

Bondens økonomiske Udvikling.

Det var forbi med gammel Slendrian, nu blev der taget fat, og havde Bonden før været uvidende og lidet interesseret i at skaffe sig Oplysning, saa blev han nu kundskabstørstende, fulgte vaagent de tekniske og driftsmæssige Reformer, der skete i hans Erhverv, og var hurtig til at praktisere dem i sin Bedrift. Og Bonden var paa Vagt overfor Kapitalen. Sluppet ud af Godsejerens Klør ønskede han ikke at lade sig udbytte af den nye Tids Kapitalister, og til Værn herimod byggede han en Andelsbevægelse op, som Byens Arbejdere var sene til at tage ved Lære af. Fællesdriften var forladt ved Udskiftningen; men Bonden forstod, at der var Opgaver indenfor hans Erhverv, som den jævne Bedrift ikke magtede, som maatte løses af Stordriften, og han forstod, at blev disse Opgaver overladt Kapitalisten, saa var det forbi med Friheden og Uafhængigheden.

Derfor genindførte han paa disse Omraader Fællesdriften og tog alle Stordriftens Fordele igennem sin Andelsbevægelse, der omfattede Mejerier, Slagterier, Kreatureksportforeninger o. s.v., og som videre udbyggedes til ogsaa at omfatte fælles Indkøbsforeninger baade for Kunstgødning, Foderstoffer o.s.v., og for selve Husholdningens Behov.

Selve Kreditforeningssystemet var ogsaa en Form for Andelsbevægelse, Kredit- og Hypotekforeningerne opbyggedes som Organisationer til Værn mod Kapitalistens Overtag overfor den enkelte Laansøgende. Og alligevel skulde en senere Tid vise, at Bonden var kommet til kort overfor Kapitalmagten, alligevel skulde en senere Tid stille ham overfor og i Konflikten mellem Arbejde og Kapital paa en Maade, han ikke havde drømt om. Og under hele Landbrugets Opgangsperiode eksisterede der et Husmandsspørgsmaal og et Landarbejder-spørgsmaal, som i lige Grad var brændende, og i lige Grad var Konflikter mellem Kapital og Arbejde, mellem Jordejere og Jordbrugere.

Bonden og Forfatningen.

60 Aar efter Stavnsbaandets Ophævelse, i 1848 — samme Aar forøvrigt, som Hoveriet og Hustugten endelig ogsaa blev afskaffet for Husmændenes Vedkommende — traadte den grundlovgivende Rigsforsamling sammen, og Aaret efter vedtoges den nye Grundlov, som afskaffede Enevældet og lagde Grunden til Folkestyret.

Det vil falde udenfor vor Opgave her at komme ind paa en Skildring af Forfatningsudviklingen og dens Kampe; men det vil dog være værd at pege paa, at ogsaa den politiske Kamp om Forfatningsspørgsmaalet i Provisorietiden og i Dag var og er en Kamp mellem Overklasse og Underklasse, mellem den besiddende og den arbejdende Befolkning.

Socialdemokratiet er forblevet tro mod Folkestyrets Princip; Venstre derimod har paa dette, som paa saa mange andre Punkter, sveget sin Fortid.

Men hvorledes kunde nu dette gaa til, at et Parti, som var vokset ud af en Klasse, der selv havde prøvet Trældoms Kaar og derfor saa meget højere værdsatte Friheden, vogtede og værnede den og kæmpede for den, hvorledes kunde dette Parti blive reaktionært, synke saa dybt, at det forskrev sig til den Kapitalmagt, som var Jordbrugerens Arvefjende, som Bonden havde frygtet og hadet og kæmpet imod, søgt Værn, imod gennem sin Andelsbevægelse og netop ogsaa gennem sit politiske Parti, Partiet Venstre?

Forklaringen er den, at Venstre ikke paa samme Maade som Socialdemokratiet erkendte den politiske Kamp som en Kamp mellem Arbejde og Kapital eller gjorde sig Karakteren af Kapitalens Magtstilling klar.

For Venstre stod det saaledes, at alle Privilegier, alle Muligheder for Udbytning havde deres Udspring i Statsmagtens Favorisering af et Mindretal, paa samme Maade som Herremandens Magtstilling og Privilegier var givet ham (men ganske vist ogsaa senere i hvert Fald delvis frataget ham) af Statsmagten. Derfor krævede Venstre Ophævelse af alle Privilegier, Lighed for Loven (hvilket ganske vist ikke hindrede, at Venstre ønskede Særlovgivning opretholdt for Landarbejderne) og mente, at naar iøvrigt Staten afholdt sig fra Indblanding i Erhvervenes Forhold, og Kræfternes frie Spil fik Raaderum, saa var Retfærdigheden sket Fyldest, og Samfundsforholdene vilde for Fremtiden udvikle sig paa den sundeste og naturligste Maade. Da Venstre efterhaanden opdagede, at der alligevel eksisterede et Modsætningsforhold mellem Kapitalmagt og Arbejde, da det blev tvunget til at tage Parti i denne Konflikt, stod Partiet overfor et Problem, det ikke havde været forberedt paa og ikke kunde løse.

Paa den ene Side var Bonden jo Jordejer, paa den anden Side var den alt overvejende Part af Venstres Medlemmer jo Arbejdere i den Forstand, at den væsentligste Del af deres Indtægter hidrørte fra deres eget og deres Familiars Arbejde; paa den ene Side stod Jordejerens Interesse i at kunne sælge sin Jord til den højst mulige Pris, paa den anden Side stod Jordkøberens, den fremtidige Landbrugers Interesse i de billigst mulige Vilkaar. Hvilken Stilling skulde Venstre tage til disse Spørgsmaal? Skulde det stille sig paa Jordejerens eller paa Jordbrugerens Side?

Venstre splittedes i en Kamp mellem ondt og godt, som det faldt vanskeligt at skjule udadtil; — desværre sejrede det onde som Regel over Partiets bedre Følelser og blev efterhaanden i den Grad Vane, at det glemte, at det nogen Sinde havde været andet end et Kapitalistparti. Medens Venstre saaledes efter et forgæves Forsøg paa at være Landboparti endte i Godsejernes, Jordspekulanternes og Kapitalisternes Tjeneste, stillede Social-Demokratiet sig fra første Færd rent og klart paa Arbejdets Side.

Socialdemokratiet krævede ligesom Venstre alle Forrettigheder og Begunstigelser ophævet; men Socialdemokratiet saa dybere og længere end Venstre, Socialdemokratiet erkendte, at den private Ejendomsret til Produktionsmidlerne var den stærkest virkende Aarsag til Udbytning, saaledes som ogsaa Overklassens Herredømme over Produktionsmidlerne var den egentlige Aarsag til Kriser og Krige, Hindringen for den almindelige Velstand, som en planmæssig Produktion med Teknikens fremadskridende Udvikling maatte medføre. Derfor krævede Socialdemokratiet den private Ejendomsret til Produktionsmidlerne, det første og største og mest skadelige af alle Privilegier, ophævet. Socialdemokratiet og Venstre stræbte begge henimod økonomisk Frihed, men medens Venstres Frihed var den stærkeres Frihed til at udbytte den svagere, saa var Socialdemokratiets Frihed Arbejderens Uafhængighed af Kapitalmagten. Socialdemokratiet og Venstre krævede begge Lighed; men medens Venstres Lighed kun var den rent overfladiske Lighed for Loven, saa var Socialdemokratiets Krav om Lighed et Krav om lige Ret og lige Pligt for alle til at arbejde, lige Ret til Arbejdets Udbytte og lige Ret til Samfundets Goder.

Socialdemokratiet var ene om Broderskabets Tanke, thi kun Socialdemokratiet erkendte den Samhørighed imellem alle Mennesker, det Interessefællesskab, som den kapitalistiske Samfundstilstand skjuler; kun Socialdemokratiet forstod, at den sociale Ulighed i Virkeligheden ikke var til Gavn for noget Menneske, end ikke for den besiddende Klasse, der lige saa fuldt vilde faa sit Behov dækket i et socialistisk Samfund, hvor alle Kræfter og al Teknik blev taget i Almenvellets Tjeneste, som i det kapitalistiske Samfund, hvor Produktionen er planløs, og store Værdier ødes i indbyrdes Kampe mellem Nationer og Kapitalistgrupper. I Stedet for Broderskabets Idé satte Venstre i sit Skjold Ordet: »Konkurrence«. Skønt Socialdemokratiet og Venstre som omtalt i Begyndelsen var Forbundsfæller i Kampen mod det reaktionære Højre, og skønt de to Partier i Venstres frisindede Ungdom kunde enes om mange Spørgsmaal, bl. a. om

Modstanden mod Højres Militærpolitik og om Modstanden mod Toldpolitikken, som betød unødigt Beskyttelse for Fabrikanterne paa Forbrugernes Bekostning, saa maatte dog de to Partiers Forskellighed i Grundopfattelse, som vi har skildret den, føre til, at de blev Modstandere, og som Venstre blev mere og mere arbejderfjendsk, mere og mere opslugt af Kapitalinteresser, maatte naturligvis Modsætningen skærpes. Modsætningen traadte frem i Landbrugspolitikken som paa alle andre Omraader. Socialdemokratiets Endemaal var (og er i Dag) det socialistiske Samfund, og dets Politik gik ud paa, gradvis paa Folkestyrets Grund at naa dette Maal, at hidføre, efterhaanden som Udviklingen gjorde det muligt, Overgangen til socialistiske Produktions- og Samfundsformer og i den Overgangsperiode, som var nødvendig, at begrænse Udbytningen og den sociale Ulighed og Uretfærdighed.

Som Midler hertil har Socialdemokratiet arbejdet for en kraftig Udvidelse af det offentliges sociale og kulturelle Opgaver, for Hjælp uden Straffeforanstaltninger til de uforskyldt nødlidende og for den jævne Befolknings Adgang til Samfundets Kulturgoder, og Socialdemokratiet har arbejdet for en Skattelovgivning efter det Princip, at Samfundets Byrder maa fordeles efter Bæreevne, at Skatter og Afgifter, der rammer Forbrugerne, maa afskaffes, og at særlig de store Formuer og de arbejdsfri Indtægter maa beskattes højt. Denne Politik har mødt haardnakket Modstand, som venteligt var, fra det gamle Højre, det nuværende konservative »Folkeparti«, men ogsaa fra Venstre. Men har Socialdemokratiets Politik paa disse Omraader skadet Landbruget? Har de Reformere, det er lykkedes Socialdemokratiet at gennemtvinge, været i Modstrid med Landbefolkningens eller Landbrugernes Interesser? Socialdemokratiets Politik har været til Gavn for alle dem med de smaa Indtægter, der ikke selv var i Stand til at købe sig og sine Børn den Uddannelse og Undervisning, den Kur, Pleje og Hjælp under Sygdom eller i Ulykkestilfælde, de sociale og kulturelle Goder, som nu er borgerlige eller forsikringsmæssige Rettigheder.

Ingen bliver rig, der er henvist til at leve af sine Hænders og sin Hjernes Arbejde, og ingen, der lever af sit eget Arbejde, ved, hvornaar hans Eksistensgrundlag glipper, fordi Arbejdsevnen eller Arbejdsmuligheden svigter. Derfor har Socialdemokratiets Politik været til Gavn for alle dem, der lever af eget Arbejde.

Socialdemokratiets Reformpolitik paa de sociale og kulturelle Omraader har været til Gavn for Landarbejdere, for Husmænd og for den alt overvejende Del af vort Lands Gaardmænd.

Jordfordelingen.

Af Danmarks ca. 200.000 Landejendomme er ca. 175.000 Ejendomme under 30 ha., og for disse, de 7/8 af alle Ejendomme, gælder det, at den væsentligste Del af Arbejdet udføres af Ejeren selv og hans Familie, for over Halvdelen af samtlige Landbrugsejendomme gælder det, at fra 85 til 100 pCt. af Arbejdet udføres af Ejeren med Familiemedhjælp, og for de mindste Brug gælder det endogsaa, at Ejeren tager en væsentlig Part af sin Indtægt ved Arbejde for andre.

Ser vi paa Erhvervsfordelingen, udgør Godsejerne og Proprietæerne (med Familier) ikke mere end godt ½ pCt. af den Million Mennesker, der falder ind under Landbrugserhvervet, og selv om vi regner de store Gaardmænd med paa den anden Side, vil der dog være ca. 90 pCt, som er saaledes stillede, at de direkte er interesserede i det Arbejde, Socialdemokratiet har udført til Højnelse af den arbejdende Befolknings Levevilkaar.

Den udpræget antisociale Agitation, som de to Partier før saa aabenhjertigt anvendte overfor Landbrugerne, har nu faaet en anden Lyd; Nedskæringens Evangelium, som de for blot faa Aar

siden mente med Fordel at kunne forkynde i Landdistrikterne, er nu afløst af Forsikringer om, at man fra de to Partiers Side ikke ønsker eller tilsigter Forringelser.

Jordspørgsmaalet.

De omtalte Omraader var imidlertid ikke de eneste, hvor Modsætningen mellem Socialdemokratiets og Venstres Synspunkter gjorde sig gældende i den politiske Debat. Der var jo — allerede længe før Landbrugskrisens særlige Problemer — saadanne Spørgsmaal som Landarbejderspørgsmaalet, Jordspørgsmaalet, de forskellige Skattespørgsmaal og andre mere eller mindre udprægede Landbrugsspørgsmaal, i hvilke Socialdemokratiets reformistiske Politik maatte gaa paa tværs af Venstres reaktionært liberalistiske, slingrende Kurs.

Naar vi knytter Udtrykket »liberalistisk« til Venstres Politik, saa nødes vi i Omtalen af Landarbejderspørgsmaalet til straks at erkende, at her passer Betegnelsen ikke, her har Venstres Standpunkt bestandig været reaktionært. Vi finder her et Omraade, hvor den gamle Naturaløkonomi kun delvis er afløst af Pengeøkonomi; Kost og Logi udgør en meget væsentlig Part af det Vederlag, Landarbejderen modtager for sit Arbejde.

Systemet er forstaaeligt og naturligt og vil vel fremdeles være en rimelig og fornuftig Ordning indenfor Landbruget, der jo netop producerer den alt overvejende Del af Fødemidlerne, og i og for sig behøver Forholdet heller ikke at være til Skade for Landarbejderen, saa længe der, vel at mærke, er Tale om de unge Arbejdere, som endnu ikke har naaet den Alder, hvor det er naturligt at stifte eget Hjem.

Det er den videregaaende Virkning af Forholdet og den alt for lette Mulighed for Husbonden til at misbruge det, der har været til Skade for Landarbejderen og har stillet ham ringere og svagere end Byarbejderen. Skønt naturligvis mange Bønder har været humane og rettænkende, skønt der i de allerfleste Tilfælde har raadet Fordragelighed og godt Forhold imellem Husbond og Medhjælper, saa har der dog været alt for mange Tilfælde af aabenbart Misbrug af Husbondens Magtstilling.

Der har jo som Regel ikke i Fæsteforholdet været nogen klar Aftale om Arbejdstidens Længde eller Arbejdets Omfang, om Værelsets eller Kostens Beskaffenhed, og det har været alt for fristende let for mangan en Husbond at yde mindre og forlange mere, end det var forsvarligt og fra Landarbejderens Side forudsat.

Landarbejdernes Arbejds- og Organisationsforhold.

Og saaledes, som Kost og Logi-Systemet har svækket den enkelte Landarbejder overfor Husbonden, saaledes har det ogsaa hæmmet Landarbejdernes Bestræbelser for gennem Organisation at bedre deres Kaar, saaledes som Byens Arbejdere har gjort det. Fagbevægelsen havde længe svært ved at faa Tag i Landarbejderne, og endnu staar Fagbevægelsen paa Landet længere tilbage end i Byerne, endnu er de kollektive Overenskomsters Omraade paa Landet meget begrænset. Grunden hertil er, som nævnt, Lønssystemet og tillige den fremherskende Smaadrift. Landarbejderens Organisationsfrihed, saavel som hans personlige Frihed er bevidst og ubevidst for ham stærkt begrænset af Husbondens Ønsker og Meninger. Dette, at han var underkastet »Husordenen«, førte i mangfoldige Tilfælde til, at han ogsaa uvilkaarligt tænkte uselvstændigt, antog de Tanker og Meninger, som var god Tone i Huset, — og gjorde han det ikke, gjorde han aabenlyst Oprør mod Husbondens uforgribelige Mening, saa følte Husbond sig paa en ganske anden Maade end Byens Arbejdsgiver krænket og havde langt større Mulighed end denne for at give sit Mishag til Kende og gøre den genstridige det daglige

Samvær og Livet surt. At Smaadriften har gjort Fagbevægelsens Arbejde vanskeligt, er en Erfaring, som Organisationerne overalt har gjort. Smaadriftens Arbejdere er naturligvis i højere Grad end Stordriftens udsat for at komme ind under Arbejdsgiverens Indflydelse, som i de største Bedrifter er betydningsløs, de har vanskeligere ved at finde sammen i den fælles Optræden, som Fagbevægelsen bygger paa, og den sociale Forskel mellem dem og Arbejdsgiveren er ikke saa grell og derfor ikke saa skærpende for Interesses modsætningerne, som i Stordriften.

Endelig er Strejkevaabnet ikke saa effektivt i Smaadriften som i Stordriften, og i Landbruget spiller det Hensyn ind, at en Strejke ikke blot vilde ramme Arbejdsgiveren ved at standse Produktionen for det Tidsrum, Strejken varede. Landbrugsbedrifterne er jo »levende« Bedrifter, og selv en kortvarig Standsning vil kunne øde store materielle Værdier og udsætte levende Dyr for alvorlig Misrøgt. Landarbejderen var altsaa paa Forhaand den lille, og bedre blev hans Stilling ikke ved den Særlovgivning, han fra en Tid, der ligger saa langt tilbage som Chr. d. V.s Danske Lov og maaske tidligere og lige til vore Dage har været underkastet.

De forskellige Love, der gennem Tiderne har eksisteret om Retsforholdet mellem Husbond og Medhjælper, har udvist en saadan Mangel paa Forstaaelse af Landarbejderens Underlegenhed, at de tvært imod at komme ham til Hjælp har stillet sig i overvejende Grad paa Husbondens Side og i det væsentlige har været vendt mod Landarbejderen, som af Loven har været holdt ind under Husets Orden — og Tugt. Da Bondens Aag for længst var brudt, da Husmanden var ved at blive sin egen Mand, og Byens Arbejdere byggede deres Organisationer op paa Frihedens Grund, da var Landarbejderen stadig Trællen, som var undergivet sin Husbonds Myndighed og ikke kendtes værdig til at afgive sin Stemme paa Valgets Dag. Nu skulde man tro, at her var en Opgave, som Socialdemokratiet og Venstre maatte kunne enes om at løse. Her maatte de vel kunne løfte i Flok? Begge Partier krævede jo Frihed og Lighed for Loven. Men nej, vi har sagt det før, Venstres Frihed var den stærkeres Frihed til at udbytte den svagere, og Venstre havde ingen Sympati for Landarbejderens Frigørelse. For Venstre eksisterede der intet Landarbejderspørgsmaal, — det skulde da være Spørgsmaalet om at fastholde den Arbejdskraft ved Landbruget, som i Stedet for at blive i Bondens Gaard i betænkeligt Omfang strømmede ind til Byerne. Og dette, at give Landarbejderen Stemmeret, det var der mangan en brav Venstremand, som maatte tygge lidt paa og fik en underlig Smag i Munden ved, det var da vist at gaa for vidt; det var jo ligesom der ikke ret blev Forskel mere mellem en selv og ens Tyende, og det sømmede sig da vist kun daarligt, at den som var i ens Brød og havde Pligt til at lyde en, at han paa Valgdagen skulde være medbestemmende om Landets Styre. Den Lighed ønskedes ikke.

Socialdemokratiet rejste Kampen.

For Socialdemokratiet kendte Frihedens Sag ikke Sogne- eller Bygrænser, og Landarbejdernes politiske Umyndighed og Undertrykkelse under en haardhændet Klasselovgivning var Tilsidesættelser af Frihedens og Lighedens Principper, som Socialdemokratiet bekæmpede med hele sin voksende Styrke. Socialdemokratiet rejste paa Rigsdagen og ud over Landet Kravet om Landarbejderens personlige og politiske Frihed, om den Ligeret for alle Borgere, som var den frie Forfatnings Aand og Mening. Den socialdemokratiske Presse skildrede de oprørske Forhold, som mangfoldige Tjenestefolk var undergivet, beskrev de uhyggelige Karlekamre og den usle Kost, fortalte om den skaanselsløse Udbytning og Overbebyrdning med alt for haardt Arbejde, som særlig de mindreaarige led under, den socialdemokratiske Presse rejste Kampagnen mod Misbrugene og Overgrebene, stillede den gerrige og brutale Husbonde i Gabelstokken og paatog sig den pryglede og mishandlede Tjenestedrengs Sag. Og ved hvert Misbrug og hvert Overgreb understregedes Tyendelovens Urimelighed og Uretfærdighed.

Socialdemokratiet arbejdede Haand i Haand med den Landarbejderorganisation, det trods alle Vanskeligheder var lykkedes at skabe, og efterhaanden skabes en saa stærk offentlig Protest mod de bestaaende Forhold, at Reaktionen maatte vige.

Grundloven af 1915 afskaffede ikke blot Formue- og Hartkornsbesiddernes privilegerede Valgret, den gav ogsaa Landarbejdere og Hustyende (og Kvinderne) Stemmeret, og dermed var Landarbejderen endelig stillet lige med andre Borgere i politisk Henseende. Det næste Skridt mod Landarbejderens Ligeberettigelse skete i 1921, da den nye Medhjælperlov afløste den berygtede gamle Tyendelov af 1854. Det var paa Grund af Højres og Venstres Modstand ikke muligt at gennemføre Socialdemokratiets principielle Krav; men Medhjælperloven af 1921 var dog i Forhold til tidligere Lovgivning et umaadeligt Fremskridt. De forhadte Skudsmaalsbøger, Landarbejderens Slavemærke, som han havde baaret siden 1779, ni Aar før Stavnsbaandets Ophævelse, blev afskaffet, og Tugtelsesretten, som i 1787 var ophævet overfor Bonden og i 1848 overfor Husmanden, blev nu endelig fuldt ud ophævet overfor Landarbejderen.

Medhjælperloven.

— Nu vil vel Medhjælperloven ikke betyde en Beskyttelse i det Omfang, den burde; det vil i mange Tilfælde knibe for den forknytte Tjenestedreng at værgе sig og hævde sin Ret, og manges en Tjenestekarl vil have gjort den Erfaring, at Rettens Vej er trang, Politi og Myndigheder mindre lydhøre, naar det drejer sig om Overgreb mod Tjenestefolk, end naar det er dem, der bryder Loven; her maa Organisationerne forstaa at bruge Loven, og bringes Sagen for Retten, saa lader Lovens Tekst og Mening ingen Tvivl tilbage om, at Vold fra Husbonds Side skal straffes paa samme Maade som fra Tjenestekarlens; der vil ikke for Domstolene være Besvær med at overveje, hvor megen legemlig Overlast Tjenestedrengen skal taale af Husbonds mere eller mindre retfærdige Harme. —

Loven af 1921 har endvidere i ikke ringe Omfang Karakter af en social Beskyttelseslov, som i flere Henseender træder op imod Overgreb mod syge Medhjælpere og overfor de unge, og endelig giver Loven Landarbejderne videre Mulighed for organisationsmæssig Bedring af deres Kaar, idet en Række af Lovens Bestemmelser viger tilbage for Aftaler mellem Husbond og Medhjælper og saaledes muliggør, at kollektive Overenskomster træder i Stedet for Lovens Bud.

Medhjælperloven af 1921 er saaledes et Fremskridt, som Organisationerne kan bygge videre paa, og Socialdemokratiet har stadig sin Opmærksomhed henledt paa Landarbejderspørgsmaalet; (Socialdemokratiet har ved Lov af 20. April 1933 gennemført en yderligere Reform, idet denne Lov udvider Retsbeskyttelsen for Medhjælperens Lønkrav og gør hans Tilgodehavende fortrinsberettiget frem for al anden Fordring paa Husbonden, endogsaa frem for Prioritetsfordringer og Udlæg i Ejendommen).

Nye Opgaver.

Der ligger stadig Opgaver fer. Det vil være rimeligt, hvor dette Forhold ikke er overenskomstmæssigt ordnet, at fastsætte nærmere Regler for Arbejdstiden, og en Beskyttelse i Lighed med det ved Lovgivningen oprettede Fabrikstilsyn bør tilvejebringes. Allerede nu giver Loven Forskrifter for de Mindstekrav, der maa stilles til Kost og Værelser, og dette er saa meget mere rimeligt, som Kost og Logi er en Del af Arbejdslønnen; der maa skabes Sikkerhed for, at Landarbejderen virkelig faar, hvad der tilkommer ham, Tjenesteværelserne maa være under det offentliges Tilsyn, og der maa skabes Garantier for, at Kosten ikke blot er

sund og tilstrækkelig i den Forstand, at Medhjælperen ikke bliver syg eller underernæret, men at der virkelig ydes en jævn borgerlig Kost. Der, hvor Husbond og Medhjælper ikke spiser sammen og faar samme Kost, vilde det være rimeligt at fastsætte et fornuftigt Kostreglement med rigelig Anvendelse af Landbrugets egne Produkter.

Endelig bør det offentlige i videre Omfang tage Spørgsmaalet om de gifte Landarbejderes (og andre Arbejderes i Landdistrikterne) Boligforhold op, og Statens Støtte til Opførelser af Arbejderboliger bør udvides. Netop for Tiden ser det ud til, at Landarbejderspørgsmaalet igen rykker sin Løsning nærmere, idet der mellem Dansk Arbejdsmandsforbunds Landarbejdergruppe og deri socialdemokratiske Ungdomsbevægelse er indledet et frugtbart

Samarbejde for Landarbejderens Sag. Men Landarbejderspørgsmaalet rækker videre end til en Reform af Medhjælperloven og Bedring af Arbejds- og Lønvilkaar. Vi har sagt, at vi indenfor Landbruget fandt det naturligt, at Kost og Logi indgik som en Del af Arbejdslønnen; men vi har tilføjet, at denne Ordning kun kunde være tilfredsstillende for den unge ugifte Landarbejder. Vi tror i det hele, at Landarbejdet deri adskiller sig fra Byerhvervene, at den moderne Arbejder indenfor Landbruget almindeligvis ikke vil føle sig tilfredsstillet ved et Arbejde under andres Ledelse og Ansvar. Og hermed har vi rejst det Spørgsmaal om Landarbejderens Fremtidsmuligheder indenfor sit Erhverv, som fører direkte ind i Jordspørgsmaalet.

Adgang til Jorden.

Jordspørgsmaalet i den Forstand, vi sædvanlig opfatter dette Udtryk, Spørgsmaalet om at skaffe den mindre bemidlede Landbefolkning Adgang til Jord, om Vilkaarene for Overdragelsen, om Fremskaffelsen af Jorden o. s. v. har lige siden eller maaske endda før Landboreformerne været et Problem af overordentlig stor samfundsmæssig Betydning.

Lovgivningsmagten har beskæftiget sig med dette Problem eller, rettere sagt, med denne Række af Problemer fra Enevældets Tid til i Dag, og der er det ejendommelige ved Jordspørgsmaalet, ved Husmandslovgivningen, at alle Partier lige fra Socialdemokratiet til den sorteste Reaktion har vist Interesse — større eller mindre — for en Lovgivning med det Formaal at fremme Oprettelsen af Husmandsbrug, og at alligevel næppe noget Spørgsmaal i højere Grad har været et politisk Stridsspørgsmaal eller i højere Grad har afspejlet de forskellige Partiers indbyrdes modstridende Interesser og Grundsætninger, end netop Jordspørgsmaalet og Husmandslovgivningen har det. Husmanden havde aldrig gode Kaar under Enevældet. Hvad enten Husmandslodderne stammede fra Udskiftningen, eller de var oprettede af Godsejerne, da der indtraadte Mangel paa Arbejdskraft, var de bestandig smaa, daarlige og afsides beliggende, og Husmanden var selv saa fattig og ufri omtrent som Bonden før Landboreformernes Tid. Lovgivningen var ikke paa Husmandens Side, som den var paa Bondens, den var i Forholdet til Husmanden snarere bestemt af Godsejernes Interesser og rettedes f. Eks. ved Forordningen af 30. Januar 1807 direkte mod Husmandens Interesser og hans Frihed.

Husmandens Frigørelse blev hans eget og Socialdemokratiets Værk. Omkring 1840 rejste Husmændene en Bevægelse for at tilkæmpe sig Frihed og bedre Kaar, og det lykkedes hurtigt at vinde en afgørende Sejr. Det var netop i »Frihedsaarene«, og Husmændenes Krav støttedes af Gaardmændene og var iøvrigt saa berettigede, at Regeringen maatte bøje sig og imødekomme dem, og i Aaret 1848 udstedtes da de to Forordninger, som var de første afgørende Skridt mod Husmandens Frigørelse.

Den første af de to Forordninger af skaffede Godsejernes omtrentlige Monopol paa Udlejning af Boliger paa Landet, idet den gav Fæstere og Lejere Ret til at yde Husrum til Familier uden

Hensyn til, at dette som Regel var forbudt i Fæste- og Lejekontrakter. (En Slags Hus-lejelovgivning, som det nuværende Venstre vel sagtens vilde have modsat sig paa det bestemteste som en utilbørlig Statsindblanding i det frie Kontraktforhold.)

Denne Forordning mindskede naturligvis Husmandens Afhængighed af Godsejerne; men langt større Betydning fik dog den anden af de nævnte Forordninger, den »store Husmandsforening«, som afskaffede Tugtelsesretten og vendte sig mod Hoveriet ved et Forbud mod at indsætte Bestemmelser om Pligtarbejde i Leje- og Fæstekontrakter (hvorimod det fremdeles var tilladt at indgaa Tjenesteforhold, hvori en Del af Vederlaget var Hus eller Lejlighed).

Husmanden havde nu endelig naaet den samme Frihed som Gaardmanden havde faaet ved Landboreformerne, og selv om det tog Tid, saa fulgte der ogsaa for Husmanden økonomisk Fremgang, som understøttedes og stimuleredes af Andelsbevægelse og Kreditforening. Den animalske Produktion med sin intensive Drift, sit store Forbrug af Arbejdskraft, passede jo fortrinligt for det lille Brug, og Husmandsbrugets Forbindelse med Andelsbevægelsen var noget nær ved at være den ideelle Sammensætning og Arbejdsdeling for denne nye Produktion, som henimod Slutningen af Aarhundredet fik sit Gennembrud. Da der samtidig igen begyndte (ogsaa paa Grund af Produktionsomlægningen) at opstaa Mangel paa Arbejdskraft for de store Brug, førte den besiddende Klasses Interesser i samme Retning som Lfnderklassens, mod Oprettelse af Husmandsbrug. Jordspørgsmaalet var taget op. Og allerede i Debatten om den første Jordlovgivning efter den frie Forfatnings Indførelse møder vi alle de Spørgsmaal, som siden har været uløseligt knyttet til Jordlovgivningen, som har været noget andet og mere end teoretiske Diskussionsemner, som har været, dybere set, Spørgsmaal om Samfundsopfattelse, Spørgsmaal om Kapitalens Ret eller Arbejdets.

Det første Spørgsmaal, Spørgsmaalet om Husmandsbrugenes Størrelser, rejser sig som en Følge af det, vi allerede har omtalt, de forskellige Motiver, der førte Arbejde og Kapital til at interessere sig for Jordspørgsmaalet. Godsejerne og de store Gaardejere ser Spørgsmaalet som et Spørgsmaal om Fremskaffelse af Arbejdskraft og Sænkning af Arbejdslønnen, og for dette Formaal gælder det om at faa ganske smaa Husmandsbrug, som sikrede Husmandens Afhængighed af Lønarbejdets Indtægter. Husmandens Interesse er naturligvis modsat. For ham er Husmandslønnen netop Friheden og Uafhængigheden, og han ønsker ikke det ophævede Hoveri afløst af økonomisk Tvang; et Husmandsbrug, der ikke kunde føde ham, det vilde jo næsten stille ham ringere, end om han slet ingen Jord ejede, for paa sin Vis var Husmandsbruget jo ogsaa et Baand. Var Husmanden tvunget til at søge Arbejde, saa kunde han ikke saadan søge hen, hvor Løntilbudet var højest, han maatte "live i nogenlunde Nærhed af sit Brug, og yderligere tvækkedes hans Modstandskraft mod Løntryk naturligvis ved den Omstændighed, at det saa at sige blev en Livsbetingelse for ham at klare de Forpligtelser, Bruget paa* lagde ham.

Var Bruget aldrig saa lille, aldrig saa fattigt, saa hængte Husmanden dog ved det, og Terminen skulde klares. Her var ikke et Spørgsmaal om Kapitalanbringelse, om Tab eller Gevinst ved at gaa fra Bruget, her var overhovedet ikke et enten eller, her gjaldt det Hus og Hjem, — og det i en Betydning, som næppe andre end Husmanden har følt. Hvor selvmodsigende det kan lyde, var det til Skade for Husmanden paa det alt for lille Brug, baade at han var økonomisk stærkere, og at han var økonomisk svagere end den jordløse Arbejder.

Han var stærkere i den Forstand, at han var i Stand til at klare sig med en mindre Arbejdsindtægt, og det benyttede Arbejdsgiveren sig af, han var svagere i den Forstand, at han var mere afhængig af Arbejdsmulighederne indenfor et snævert afgrænset Omraade, og det benyttede Arbejdsgiveren sig yderligere af.

Husmandens Interesse er derfor aldeles afgjort et Brug af en saadan Størrelse, som svarede til fuld Beskæftigelse og fuldt Eksistensgrundlag for ham og hans Familie, og denne Interesse deles af alle Landarbejdere, da Konkurrence fra Husmændenes Side med deraf følgende Løntryk uvægerligt vil skade dem. Spørgsmaalet om Bragenes Størrelse er saaledes umaadelig vigtigt.

Selv om det kan være baade i den arbejdende Klasses Interesse at lette selv de mindst bemidlede Adgangen til Jorden, og selve Betingelserne om Egenkapital derfor ikke fra nogen Side har været ønsket særlig stramme, saa har alligevel Overklassens Interesse i ikke at gøre Husmanden alt for selvstændig haft en skarp Tendens til at begrænse Byggelaanene og særlig Etableringslaanene, og denne Begrænsning vil naturligvis for de mindst bemidlede være en lige saa stor Vanskelighed som den udtrykkelige Fordring til Størrelsen af Egenkapitalen. Dette var to eller rettere tre af Jordspørgsmaalets Problemer; vi skal nævne et fjerde og et femte: Tilvejebringelsen af Jorden og Vilkaarene for Overdragelsen til Husmandsbrug; vel nok de to Spørgsmaal, der stærkest har sat Sindene i Bevægelse og givet Genlyd Landet over.

Ser man det som Jordlovgivningens Formaal at skabe Fremtidsmuligheder for Landbougdommen, for Landarbejdere, for Husmands- og Gaardmandsbørn (for de af dem, der ikke har Udsigt til at arve Jord eller selv er i Stand til at købe) som selvstændige Landbrugere, saa drejer det sig om et meget betydeligt Antal Brug, der skal oprettes, og Spørgsmaalet rejser sig da, om det er muligt i fri Handel at fremskaffe tilstrækkelig Jord, og om det er muligt at skabe saa stærk en Efterspørgsel efter Jord uden derved at fremkalde en betydelig Prisstigning. Svaret herpaa maa blive benægtende. Naar en saa betydelig Strøm af Mennesker til Stadighed er gaaet fra Landet til Byerne, er der vel andre Aarsager hertil; men en meget stærkt virkende Aarsag er netop den, at der ikke har været tilstrækkelige Fremtidsmuligheder for Landbrugserhvervets unge.

Adgangen til Jord har altsaa været for begrænset, og selv om man vil hævde, at dette ikke skyldes manglende Tilbud, at Tilbudet har været stort nok til at tilfredsstille Efterspørgselen, tør det dog hævdes, at Trangen til Jord efter det foran fremsatte har været større end Købeevnen, og at en udvidet Jordlovgivning i Forhold til Trangen vilde have stødt paa svigtende Tilbud af Jord. Naturligvis vil selv den kraftigste Efterspørgsel efter Jord, som efter næsten alt andet, kunne tilfredsstilles, dersom man kan og vil betale en tilstrækkelig Overpris; men Jordlovgivningen bør jo netop fremskaffe Jorden til anstændig og rimelig Pris, og selv om det gennem Jordlovgivningens Centralmyndighed, Jordlovsudvalget og de lokale Amtskommissioner har været muligt at dæmme op for Stigningen, er der dog ingen Tvivl om, at det almindelige Prisniveau for Landejendomme er stimuleret ved Jordlovgivningens Efterspørgsel.

Det ligger i Sagens Natur, at Jordlovgivningen maa give Husmændene lempelige Vilkaar, at der ikke kan kræves høj Rente eller haarde Afdragsvilkaar for de Laan, Staten yder den mindre bemidlede Landbefolkning til Oprettelse af selvstændige Brug; med Selvstændigheden vilde det jo ellers blive saa som saa. Men dette Spørgsmaal gaar videre; det drejer sig ogsaa om at skabe Sikkerhed for, at Selvstændigheden kan bevares. Samfundet har mindre Interesse i at iværksætte Foranstaltninger og yde betydelige økonomiske Bidrag for at skabe fri og uafhængige Smaabrug, dersom disse Brug senere igen udleveres til Kapitalmagtens Spekulation og Udbytning, og det maa derfor blive Jordlovgivningens Opgave at hindre en saadan Udvikling. Hvorledes har nu de politiske Partier stillet sig til de Problemer indenfor Jordspørgsmaalet, vi her har fremdraget, og hvad er der blevet ud deraf? Der er siden I 899 paa Grundlag af de forskellige jordlove oprettet over 20.000 Husmandsbrug, og Jordlovgivningen tæller Love fra 1899, 1904, 1909, 1914, 1917, 18 og 19, 20, 21, 22, 24 og

videre, indtil endelig de spredte Bestemmelser blev samlede i Jordloven af 1934, som igen er fornyet (og forbedret) i 1936.

Jordlovgivningens Udvikling.

Det vil ikke være muligt her at give en Fremstilling af hver enkelt af alle disse Love; men vi skal trække Hovedlinierne op for den Politik, Socialdemokratiet paa den ene Side og Reaktionen paa den anden Side har ført. Socialdemokratiet har ført en Politik, der, sagt i faa Ord, er gaaet ud paa at aabne den kvalificerede Landbefolkning Adgang til uhindret af økonomisk Stilling som selvstændige Brugere at dyrke Landets Jord, at sikre dem deres Selvstændighed og Udbyttet af deres Arbejde. Medens Højre har fulgt det Princip, at Brugene kun skulde svare til halv Beskæftigelse, og Venstres Stilling har svinget i Nærheden deraf, har Socialdemokratiet paa det skarpeste modsat sig dette Princip, som i Virkeligheden gav Storbrugeren Udbytte baade af Statens Bidrag til Husmandsbruget og af Husmandens Arbejde, og Socialdemokratiet er fra første Færd gaaet ind for det modsatte Princip, som nu er lovfæstet, at Brugene skal være saa store, at de kan ernære en Familie ved dennes egen Arbejdskraft.

Socialdemokratiet har saaledes sikret en passende Størrelse af de Husmandsbrug, der nu oprettes; men i Forstaaelse af Spørgsmaalets Betydning har Socialdemokratiet ogsaa udført et vidtgaaende Arbejde for at raade Bod paa Fortidens Forsyndelser og Forsømmelser, baade Jordlovgivningens og »de frie Kræfters«. Til Udvidelse af de talrige indeklemte Husmandsbrug med alt for smaa Jordtilliggender har Socialdemokratiet gennemført, at der kan bevilges Statslaan paa særlig gunstige Betingelser (saa gunstige, som det overfor Højres og Venstres Modstand har været muligt at gennemføre), og for saa vidt saadanne indeklemte Brug ligger op til Jorder i Statens Eje, kan der herfra udstykkes Tillægsparceller til disse Brug.

Spørgsmaalet om at skaffe Tillægsgjord til de alt for smaa Brug er imidlertid særlig vanskeligt, fordi Muligheden herfor er afhængig af, om Jord kan faas til Købs paa rimelige Vilkaar netop der, hvor de paagældende Brug ligger, og det er jo langt fra almindeligt, at dette er Tilfældet. Socialdemokratiet har fundet en anden Vej at komme de Brug til Hjælp, hvor Forholdene gør Udvidelse umulig. Partiet har gennemført, at der i Jordloven er optaget en Bestemmelse, hvorved der er skabt Hjemmel for, al der kan ydes særlige Statslaan til Opførelse af Drivhusanlæg paa de meget smaa Brug, og de paagældende Brugere kan saaledes faa Støtte til Omlægning til Gartneribrugets intensivere, mindre jordkrævende Driftsform; der er skabt dem Mulighed for indadtil at søge Erstatning for det, de mangler udadtil. Socialdemokratiet har saaledes gjort et betydeligt og frugtbringende Arbejde for at naa det, som for den arbejdende Befolkning maa vssre Idealet af et Husmandsbrug, Bruget, som er saa stort og heller ikke større, at det kan beskæftige og føde sin Mand, og ogsaa udenfor den egentlige Jordlovgivning har Socialdemokratiets Arbejde for at regulere Brugsstørrelsen baaret Frugter, idet Partiets Krav om Regler imod usund Udstykning og Sammenlægning delvis er gennemført ved to Love af 3.

April 1925. Socialdemokratiets Arbejde for at fjerne de økonomiske Hindringer for de mindre og mindst bemidledes Adgang til Jorden har ikke i samme Grad som Arbejdet paa andre Omraader mødt Modstand fra Højre og Venstre.

Spørgsmaalet om Tilvejebringelse af Arbejdskraft har været bestemmende for de to Partier og har faaet dem til at dele Socialdemokratiets Interesse for en Jordlovgivning paa bredere Grund, for selv om Husmændene blev selvstændige og ikke direkte forøgede Tilbudet af Arbejdskraft, saa betød Husmandsbrugene alligevel en Forøgelse, fordi mange Husmandsbørn blev Landarbejdere, og fordi Jordlovgivningens Bedring af Fremtidsmulighederne indenfor Landbruget modvirkede Flugten til Byerne. Alligevel har Socialdemokratiet ogsaa i dette

Spørgsmaal maattet bekæmpe en Modstand fra Reaktionen, ganske vist af mere passiv Karakter. Det har været vanskeligt at opnaa de to Partiers Tilslutning til tilstrækkeligt store Bevillinger, — Pengepungenes Interesser spillede jo ind —, og det har været umuligt at faa dem med til at yde Støtte i det Omfang, som er nødvendigt, for at den mindst bemidlede Del af Befolkningen kan faa Gavn af Loven.

Det er ikke tilstrækkeligt for den fattige Landarbejder, at han kan faa Statslaan til Køb af Jord eller Jord paa Jordrenteveilkar, og selv om han ogsaa kan faa Byggelaan, saa er det dog en efter hans Forhold betydelig Driftskapital, han selv skal være i Besiddelse af. Socialdemokratiet har derfor arbejdet for en Udvidelse af Lovgivningen, saaledes at der kunde ydes de mindst bemidlede Etableringslaan til Hjælp mod Begyndervanskelighederne; men Højre og Venstre har bestandig vendt det døve Øre til dette Krav, og det er nu lykkedes at gennemføre Bestemmelsen om Etableringslaan som en ren Undtagelsesbestemmelse, der kun kan benyttes i ganske særlige Tilfælde og i hvert enkelt Tilfælde betinget af Tilslutning fra Højres eller Venstres Side. Men har der været Uenighed mellem Socialdemokratiet og Reaktionen om Rækkevidden og Omfanget af Jordlovgivningens Støtte til Oprettelsen af Husmandsbrug, har dog Kampen om Principperne for Jordens Fremskaffelse og Overdragelsesformen været langt heftigere, den Kamp som er ført om Socialdemokratiets Krav om Samfundets Ekspropriationsret og om dets Krav om Brugseje som Husmandens Besiddelsesform.

Vi har allerede peget paa Jordlovgivningens Vanskeligheder ved at fremskaffe tilstrækkelig Jord uden at fremkalde Prisstigning, og vi har særlig peget paa Vanskelighederne ved at fremskaffe Jord til de indeklemte Husmandsbrug; overfor disse Vanskeligheder stillede Socialdemokratiet Kravet om Ekspropriationsret, idet Partiet krævede, at hvor Jord ikke i tilstrækkeligt Omfang kunde fremskaffes ved frit Køb, skulde de store Ejendomsbesiddere være pligtige til at afstaa Jord til rimelig Pris, beregnet efter den Værdi, som var fastsat ved den almindelige Jordvurdering. Naturligvis har Højre ikke kunnet tiltræde dette Forslag, det var der heller ingen, der havde ventet. Højre er nu eengang Kapitalens Parti, og det er Formaålet at holde Jordprisen nede, det kunde naturligvis ikke interessere Højre, saa lidt som Højre kunde bifalde et Middel, der viste saa liden Respekt for Kapitalens hellige Ret, Ejendomsretten. Men Venstre? Ja, om Venstres Stilling er der det at sige, at den ikke har været hverken klar eller behagelig; klar er den dog blevet efterhaanden, men sikkert ikke behagelig. Venstre vilde gerne være et Landbrugsparti; men hvad var Landbruget, var det Godsejeren, eller var det den jordløse Arbejder, som længtes efter Hus og Hjem, der var den Landbruger, Venstre følte sig kaldet til at gaa i Breschen for? Der var jo en Gang, da Venstre var klar over, at Godsejeren var det i hvert Tilfælde ikke, og da var Venstre, eller dog Flertallet indenfor Venstre, Tilhængere af Ekspropriationsretten; det var omkring Aarhundrede- og Systemskiftet. I 1919 var Flertallet af Venstremændene endnu saa meget Tilhængere af Ekspropriationsprincippet, at de nok vilde lovfæste det, naar og dersom det engang blev nødvendigt, i 1930 var det simpelt hen Russerpolitik, og i 1935/36 var det i Venstres Øjne en himmelraabende Uretfærdighed, naar Socialdemokratiet stillede den Betingelse for Statens Støtte til de store Ejendomme, at de skulde være villige til at sælge Jord til Oprettelse eller Udvidelse af Smaabrug. Motiverne for Modstanden mod Ekspropriationsprincippet er let forstaaelige; men hvad var Argumenterne? Det var akkurat de samme, som man altid har hørt fra Reaktionen Side, det bestaaendes hellige Ret overfor Udviklingen. Det var den samme Tone, der lyder igennem en Protestresolution, ja dengang kaldte man det nu en Adresse, eller, endnu bedre, et Tillidsskrift, som 103 jyske Herremænd ved en Forsamling, — det var endnu ikke opfundet at kalde det et Bondemøde, — forfattede og sendte Kronprinsen for at formaa ham til at tilbagekalde Forordningen om Stavnsbaandets Ophævelse, og som motiverede de paagældendes Betænkeligheder paa følgende klare og overbevisende Maade: »Vi haver Aar-sag til at frygte for vore Ejendommers almindelige Undertrykkelse, Indgreb i vore Rettigheder, som paa Lovene

ere grundede, og vore Friheders Indskrænkelse, der med Tiden vil gøre os brødløse, forvolde en Forstyrrelse i det hele, bringe Landet nær sin Undergang og gøre Efterslægten ulykkelig.« Nu bestaar Landet jo endda, og det vil vel fremdeles bestaa, selv om det bliver gennemført, at nogle Storbesiddere mod Betaling maa afstaa en Del af deres Overflod til den arbejdende, men besiddelsesløse Landbruger; men Venstres Standpunkt i dette Spørgsmaal brændemærker dette Parti sorn det, det ogsaa i andre Spørgsmaal har vist sig at være, et Parti for Kapitalister og Storbesiddere, vendt mod Arbejdere og Landbrugere.

Man har kaldt Ekspropriationsprincippet for et Stykke Socialisme, og det kan man gøre, uden at Socialdemokratiet skal benægte det; men saa socialistiske var altsaa Bondereformernes Mænd, at de satte Bondens Frihed over Herremændenes »paa Lovene grundede« Rettigheder og Friheder og ikke frygtede af den Grund at bringe Landet til Undergang eller at gøre Efterslægten ulykkelig, og saa socialistisk er vort Lands Grundlov, at det sætter Almenvellet, Samfundets Ret over den enkeltes Forret. Socialdemokratiet skal slet ikke beklage Højres og Venstres evindelige Paastande om socialistiske Foranstaltninger, som Socialdemokratiet vil have gennemført, for det vil Socialdemokratiet ganske rigtigt, og den arbejdende Befolkning paa Landet saavel som i Byen vil efterhaanden have opdaget, at jo mere Højre og Venstre i deres Kamp mod en Lov eller en politisk Opfattelse bruger det Argument, at det eller den er socialistisk, jo mere kan man være sikker paa, at det drejer sig om noget, der er rigtigt og vil gavne det arbejdende Folk.

Det offentlige Fæste.

Ogsaa den Besiddelsesform, Socialdemokratiet er gaaet ind for for Husmands j orden, er socialistisk. Det er Brugsejets eller det offentlige Fæstes Princip, hvorefter Ejendomsretten forbliver hos Staten, medens Husmanden faar overdraget Brugsretten og kun skal betale

jordrenten, der beregnes efter den ved Grundskyldsvurderingen fastsatte Værdi af Jorden (hvori Kultur-forbedringer ikke medregnes). Brugene med tilhørende Bygninger er beskyttede mod Brugerens private Kreditorers Retsforfølgning, og de kan ikke pantsættes for et større Beløb end svarende til de Byggelaan, Brugerens har opnaaet fra Staten, med mindre yderligere Pantsætning tillades af Landbrugsministeriet for at fremskaffe Midler til Formaal, der paaviseligt forbedrer Brugets Rentabilitet.

Brugsretten er uopsigelig fra Statens Side undtagen i Tilfælde af, at der opstaar Byggegrundsværdier paa Bruget, eller dette af Brugerens ønskes overdraget anden Mand, som ikke er hans Livsarving, og i begge Tilfælde skal han ved Statens Overtagelse have Erstatning for det Arbejde og de Midler, han har ofret: paa Forbedringer af Bruget.

Jorden forbliver altsaa i Samfundets Eje, og Samfundet tager Gevinst eller Tab ved Konjunktursvingninger, medens Brugerens sikres Udbyttet af sit Arbejde, og Bruget unddrages den private Spekulation. (Yderligere har Socialdemokratiet gennemført en Beskyttelse for Statshusnænderne mod Konjunkturedgang ved en Tilføjelse til Jordloven, hvorefter alle Renteforpligtelser, af Statslaan saavel som Jordrenten, efter Husmandens Ønske kan reguleres efter Priserne paa Landbrugsprodukter, og der vil ved saadann Regulering ses bort fra afgiftsbestemte Forhøjelser af Priserne, der ikke kommer Husmændene til Gode.) Ejendomsforholdet og Brugsforholdet er altsaa i Overensstemmelse med den socialistiske Grundanskuelse, der kræver Jorden i Samfundseje og kræver Arbejdets Udbytte sikret Arbejderen. Det er vel næsten overflødigt at bemærke, at Højre af al Kraft har modsat sig noget saadant. Det er vel næsten lige saa overflødigt at nævne, at Venstre, der her som i næsten alle andre Spørgsmaal i Begyndelsen overvejende stod paa Socialdemokratiets Standpunkt, efterhaanden forlod det, døde sin Samvittighed og endte med at stille sig ved

Højres Side. Gentagelse trætter; men lad os alligevel belyse Venstres Standpunkt, eller rettere Standpunkter ved et Par officielle Venstreudtalelser og Udtalelser fra Venstremænd i Folketinget.

Lad os begynde med Venstres Program af 1888:

»Antallet af jordejende Huse paa Landet søges forøget. Brugsoverdragelse af Huse med Jordtilliggende bør ske som Livsfæste eller som fleraarigt Lejemaal.«

Derefter fra Folketingets Forhandlinger i 96 og 97:

Ovesen: »Jeg har nu aldrig været nogen stor Tilhænger af Fæste; men det Fæste, som her var Tale om, det var en helt anden Slags Fæste, det er Statsfæste, og der har man ikke en bestemt Mand som Bortfæster, det er Staten, der bortfæster, og det er jo en væsentlig Forskel. Ud fra denne Betragtning kom jeg ogsaa til at gaa med hertil, ja det kom endogsaa til at staa for mig, som om det havde været heldigst, om man var blevet ved en Løsning ad den Vej.«

Thomas Larsen havde Føling med Landarbejderne: ».... jeg maa dog betone, at der alligevel eksisterer en Landarbejderorganisation, som ogsaa havde Øje for det foreliggende Spørgsmaal, og som indsendte Andragende, hvori den paapegte, i hvad Retning Organisationen mente, at Kommissionens Arbejde skulde gaa. Dette Andragende gik ud paa ,, at det ikke skulde være et Ejerforhold, men et Brugsforhold, der skulde være Grundlaget ..«

Guldbrandsen:».... offentligt Fæste var langt at foretrække disse Hjem (med privat Ejendomsforhold) bliver da Handelsvare ligesom enhver som helst anden Ejendom. Den private Kapital kan slaa sin Klo i disse Hjem i Form af Prioriteter. Det er dette, jeg overordentlig gerne vil afværge.« I 1909 var Venstre begyndt at overveje: Venstres Program af 1909:

»Spørgsmaalet om Overdragelse af Jord i offentligt Eje til Brug som Leje eller Fæste gøres til Genstand for omhyggelig Undersøgelse og Overvejelse med deraf følgende Forsøg ved ny Lovgivning.« Endnu i 1919 fandt Princippet om offentligt Fæste dog Tilslutning fra Venstre:

Pinholt: »Samfundets Medejendomsret .. skal bestandig dække over Grundværdien. Ejeren skal altsaa svare en Rente, der staar i passende Forhold til den til enhver Tid værende Grundværdi.« Og i Jordloven af 1919 gennemførtes med Venstres Tilslutning dette Princip. Men i 1929 erklærede Madsen-Mygdal det for en socialistisk Opfindelse, som man med Afsky maatte vende sig imod, og i 1930 sagde han: »Vi anser det offentlige Fæste for at være et Stykke Bagstræbspolitik, der kun er underbygget med nogle teoretiske Fantasibilleder, der ikke har noget som helst med Virkeligheden at gøre.«

Det var dog allerede i 1921, at Venstre havde forladt det offentlige Fæstes Princip og havde gennemført en Jordlov, der bød Spekulanter og Storbesiddere fantastiske Fordele, og allerede i 1919 havde Venstre sammen med Højre og de Radikale foræret Lens- og Stamhusbesidderne Millionformuer, som burde være kommet den ubemidlede jordhungrende Landbefolkning til Gode. Det nytter imidlertid ikke at græde over spildt Mælk, Len- og Stamhusafløsningen er et afsluttet Kapitel, og vi skal da nøjes med at fastslaa, at Socialdemokratiet gik imod den Politik fra de andre Partiers Side, som i Dag finansierer Volds- og Terror-Provokatører, og at Socialdemokratiet søgte gennemført den rimelige Ordning, at Hjemfaldsgodserne virkelig hjemfaldt til Staten, medens de øvrige Besiddere skulde afgive Halvdelen af Jorden og Fideikommiskapitalen og give det offentlige Forkøbsret i Resten af Jorden som Vederlag for, at de selv fik fri Raadighed over Jord og Kapital, der dog til syvende og sidst tilhørte Samfundet. Som omtalt lykkedes det i 1919 at gennemføre Princippet om Brugseje eller offentligt Fæste, og dette Princip har siden bestaaet i Jordlovgivningen Side om Side med Reaktionens Princip om den frie Salgs- og Behæftelsesret, om hvis Virkninger vi henviser f. Eks. til Venstremændens Guldbrandsens foran citerede Udtalelser i Folketinget i 1897. Hans Forudsigelser er ikke gjort

til Skamme af Udviklingen, — men vel af Partiet Venstre. Og en senere Tid skulde drage det Spørgsmaal frem i Forgrunden, som Guldbrandsen dengang sammen med saa mange andre Venstremænd var inde paa, en senere Tid skulde vise, at den Fare fra Kapitalmagts Side, som Landarbejderne frygtede, og Socialdemokratiet advarede imod, saa langt fra at være »teoretiske Fantasibilleder« skulde blive den nøgne og haarde Virkelighed for Titusinder Landbohjem.

Verdenskrisen og Landbruget.

Verdenskrisen stillede Socialdemokratiet saavel som Landbruget overfor nye Problemer og trak de gamle skarper op. Der er fra forskelligt Hold givet mange og vidt forskellige Forklaringer om Krisens Aarsager, og fra Liberalismens Side er der naturligvis i særlig Grad peget paa Restriktionerne i de frie Handelsforhold, Kontingenteringen, Toldforanstaltninger, Handelsaftaler og andet ondt. Lad det være indrømmet, at Indskrænkningerne i — eller rettere Opgivelsen af — den frie Handel Landene imellem har skærpet Krisen, og lad det være sagt, at Social demokratiet altid og i alle Lande er gaaet ind for Frihandel og fremdeles er Modstandere af Foranstaltninger, der tager Sigte paa at lægge en sund Vareudveksling Hindringer i Vejen, saa maa det dog erkendes, at Restriktionerne ikke har været de oprindelige Aarsager, men derimod Virkninger af Krisen.

For den jævne Betragter falder det i Øjnene som Krisens Hovedtræk, at Landene gensidigt værger sig imod en Overflod af Varer, medens samtidig store Befolknings-dele savner vigtige Forbrugsartikler, at der samtidig hersker Arbejdsløshed Verden over og er store umættede Behov, og disse Kendsgerninger stillet op mod hinanden, — og det er de jo blevet saa ofte, at det snart er trivielt at pege paa al denne Meningsløshed, — de kan ikke give andet Resultat end det, at Købeevnen ikke har fulgt tilstrækkeligt med Produktionens Opsving, at Kapitalmagten har været en daarlig Leder af Produktion og Fordeling. Det er ikke Socialismens eller Socialdemokratiets Krise, det er Kapitalismens og Liberalismens. Men naar det er saaledes, og dersom det endogsaa, som det er blevet hævdet, er en Krise, som er Indledningen til Kapitalismens endelige Sammenbrud, hvorledes kunde det da blive Socialdemokratiets Opgave at bekæmpe denne Krise?

Havde Socialdemokratiet nogen anden Interesse end at lade den Udvikling gaa sin Gang, som Socialismen for længst har lært os vilde komme? Kommunisterne gik imod eller holdt sig udenfor al denne Lovgivning til Støtte og Ophjælpning af Erhvervene i det kapitalistiske Samfund; var det da Regeringsmagten og Ansvar, som dikterede Socialdemokratiet en anden Indstilling? Nej, saaledes var det ikke. Socialdemokratiets Teori og Politik er i Dag som altid bestemt af det arbejdende Folks Interesser. Socialdemokratiet er ikke Tilhænger af Katastrofeteorien, tror ikke, at Socialismen skabes paa det kapitalistiske Samfunds Ruiner, ønsker ikke et almindeligt Sammenbrud og Kaos, som kun kan bringe Ulykke med sig for Befolkningen og styrte det i Grus, der er opbygget igennem Aartiers maalbevidst Arbejde. Derfor maatte Socialdemokratiet se det som sin Opgave at afvende Krisens Ulykker fra vort Land, at beskytte den Befolkning mod Krisens Byrder, som havde mindst Bæreevne, at skabe Beskæftigelse for Landets Arbejdere og at komme det arbejdende Landbrug til Hjælp.

Vi skal ikke paa dette Sted komme ind paa en detaljeret Skildring af den Politik, Socialdemokratiet har ført for at løse de Opgaver, Krisen stillede, eller den Lovgivning, som er gennemført, — herom beretter et andet Afsnit af denne Bog; — men vi skal skildre visse afgørende Hovedsynspunkter overfor Landbrugskrisen, hvori Socialdemokratiet har adskilt sig fra Højre og Venstre, og vi kan sammenfatte Hovedforskellen som en Forskel mellem Samfundshensyn og Hensynet til Arbejdets Ret paa den ene Side og kapitalistiske Klasse- og

Særinteresser paa den anden Side. En Analyse af Landbrugskrisen viser os denne Krise som en Afsætnings-, en Pris- og en Gældskrise.

Landbruget og Valutaloven,

Til Støtte overfor Afsætningsvanskelighederne gennemførtes i 1932 Valutaloven, og denne Lov er det mere end nogen anden, Venstre har villet fremstille som en Lov, der var vendt mod Landbruget og ensidigt varetog Byerhvervenes Interesser; her er det mere end noget andet Sted, Venstre vil hævde, at der bestaar en Interesses modsætning mellem Land og By, og denne Lov var vel i meget høj Grad Midtpunkt for Valgkampagnen i 1935, da Højre og Venstre modsatte sig dens Forlængelse. Lad os se paa Tingene. Det er vel faa her i Landet, der ligesom Retsforbundet vil hævde, at en Regulering af vort Lands Import under de nuværende internationale Handelsforhold er uforholdsmæssig, der er vel nok et meget lille Mindretal, der deler den taabelige Anskuelse, at man blot skal aabne Dørene paa vid Gab og lade Alverdens Skibe losse en Overflod af Varer i de danske Havne i Forventning om, »at de ikke vil sejle tomme tilbage, men til Gengæld for det, de afleverer, vil indlade danske Varer som Betaling«. Det staar vel alle undtagen Retsforbundet klart, at det ikke er Skibskaptajner, Redere eller Eksportører ude i Verden, der bestemmer over Størrelsen af Importen her fra Landet, men derimod vore Aftagerlandes Regeringer og Parlamenter. Det drejer sig for vort Land aldeles ikke om at bestemme suverænt, hvor meget vi vil have ind i Landet; det bestemmes naturnødvendigt af Størrelsen af vor Eksportværdi, for stort set vil det være udelukket for et Land som Danmark at købe for mere, end vore Aftagerlande vil tillade os at sælge, og selv om vi fra vor Side ikke vilde gøre det fjerneste for at regulere Importen, saa vilde Mangelen paa fremmed Valuta automatisk sætte en Grænse, der afgjort vilde ligge betydeligt lavere end nu. Det, som det for os drejer sig om, er de tre Ting, som mere eller mindre griber ind i hinanden: gennem Handelsaftaler at sikre og forøge Eksporten i et saadant Omfang, som Forholdene gør det muligt, at bestemme ud fra Hensynet til hele Samfundets Vel, hvilke Varer, vi skal købe fra Udlandet for den Indtægt, vor Eksport kan give, og at bestemme, fra hvilke Lande Importen skal tages. De to sidste Spørgsmaal vil naturligvis for en stor Del være bestemt af det første. Alle de tre nævnte Opgaver tjener Valutaloven. Det havde ikke uden denne Lov været muligt at opnaa de Handelsaftaler, som er sluttet med vort Landbrugs to store Aftagerlande, England og Tyskland, dersom man ikke i Valutaloven havde haft Mulighed og Sikkerhed for at kunne opfylde de Betingelser, som man fra vort Land har maattet acceptere for at opnaa Indrømmelser for vor Landbrugseksport. Og dette maa man jo erindre ved Bedømmelsen af Valutaloven, at alle Bestræbelser fra vor Side har gaaet ud paa at bedre Mulighederne for netop Landbrugseksporten, det er jo denne Eksport og ikke nogen anden, som er søgt bedret gennem Handelsaftalerne; man kan sige, at det er en Selvfølge, men man skulde ikke tro det, naar man hører selvbestaltede Landbrugsrepræsentanter og Førere kræve denne Lov fjernet.

Valutaloven har altsaa først og fremmest været til Gavn for Landbruget, ja, man kan sige, at Loven igennem Kriseaarene har været og fortsat er det nødvendige Grundlag, Livsbetingelsen for Landbruget, og naar Højre og Venstre er gaaet imod Valutaloven og dermed imod Landbrugseksportens Sikring, saa tror vi at kunne overlade til Landbruget at dømme om, paa hvilken Maade de to Partier her har varetaget dets Interesser, ja, saa har ved Valgene voksende Skarer af Landbrugere allerede dømt herom. Og det er jo ikke Teorier og Muligheder altsammen; Handelsaftalerne er Realiteter, og Tallene taler deres tydelige Sprog. I 1932 udgjorde vort Lands samlede Eksport 1133 Mill. Kr. og vor Import 1142 Millioner, i 1935 udgjorde Indførselen 1329 Mill. Kr. og Udførselen 1302 Millioner.

Samhandelen med andre Lande, og herunder navnlig England og Tyskland, har altsaa været stigende, og de Maaneder af Aaret 1936, der foreløbig foreligger Opgørelse for, viser yderligere

Stigning i Forhold til tilsvarende Maaneder af Aaret 1935. Men, siger man saa fra Venstres Side, Landbrugseksporten kunde have været større, paa det tyske Marked i Særdeleshed, dersom der ikke her fra Landet var taget beskæftigelsesmæssige Hensyn, dersom man i højere Grad havde vist Vilje til at købe Færdigvarer, som man af Hensyn til Industrien har været mindre villig til at aftage end Raamaterialer. Denne Indvending kan diskuteres som et Spørgsmaal om, hvorvidt vi har faaet saa gode Handelsaftaler for Landbruget, som det var muligt, afgjort ikke som et Spørgsmaal om, hvorvidt Valutaloven har været paa sin Plads, for uden den var Handelsaftalerne jo overhovedet ikke opnaaet. Men er Indvendingen berettiget?

Det er den ikke. For det fdrste er det et Spørgsmaal, hvor vidt Udførselen af et betydeligt større Kvantum Varer vilde have betydet en tilsvarende Indtægtsforøgelse for Landbruget, en tilsvarende Stigning af Nettofortjenesten. Dette er ikke afgjort sikkert, thi øget Tilbud havde vel næppe undgaaet at øve en for Landbruget ugunstig Indflydelse paa Prisniveauet, og øget Produktion maatte desuden forudsætte en ikke blot tilsvarende, men stærkere Forøgelse af Foderstofindkøbet fra Udlandet.

En væsentligt større Landbrugseksport vilde altsaa ikke afgjort have været en lige saa stor Fordel for Landbruget, og det er endvidere et Spørgsmaal, om en saadan Forøgelse havde været mulig, om vi overhovedet kunde paatage os større Forpligtelser til at aftage i Særdeleshed tyske Varer. Det er et Spørgsmaal, som ikke uden videre kan besvares bekræftende, om der i det hele taget her i Landet kunde skabes et større Marked for en saadan Forøgelse; de mange ubrugte Valutaattester paa Tyskland, som findes nu i Juli—August 1936, og som omfatter netop de Varegrupper, Kritiken har peget paa som Muligheder for øget Import, vidner i modsat Retning. Men endelig maa Socialdemokratiet hævde Beskæftigelses hensynet. Socialdemokratiet kan naturligvis ikke lade de Titusinder af Lønarbejdere i Stikken, og lidet vilde det i Virkeligheden være i Landbrugets Interesse, om Byens Arbejdere blev prisgivet Arbejdsløshedens Ulykke. Naar Talen er om Skatteforhold, saa ved baade Højre og Venstre særdeles vel, hvor meget de sociale Udgifter kan tynges Landbruget, og givet er det vel, at en Valutapolitik, der ikke tog det fjerneste beskæftigelsesmæssige Hensyn, vilde forøge Byrden i en nu ukendt Grad; der er nu for Landbruget en Forskel imellem den Tilstand, at Byens Arbejdere er en Befolkning uden Købekraft, som i vidt Omfang maa understøttes af det offentlige, og saa den, at Arbejderklassen baade har Skatteevne og Købeevne overfor Landbrugets Produktion, og selv om en Venstremand i Folketinget har hævdet, at ikke hele Stigningen i Arbejderens Købeevne kom Landbruget eller Landet til Gode, at han f. Eks. ogsaa drak Kaffe, saa siger vor Erfaring os, at Kaffe forbruget, Stimulansmidlet er om ikke større, saa dog mindst lige saa stort hos den arbejdsløse som den beskæftigede Arbejder, og, som vi før har paapeget, er det netop i større Forbrug af forædlede Landbrugsprodukter, Flæsk og Smør o. s. v., at Bedring af Arbejderens Kaar først giver sig Udslag.

Vi har i andre Spørgsmaal søgt at begrunde og finde Motiver for Højres og Venstres Standpunkter, her er det os vanskeligt at finde andet end forfejlet partipolitisk Taktik, thi hverken Landbruget eller Industrien eller endog Handelen som Helhed vilde kunne undgaa de alvorlige Følger, dersom Valutaloven blev ophævet; baade Arbejde og Kapital vilde blive ramt, og kun de allersnærvreste Spekulationsinteresser vilde være hjulpne derved. Under Hensyn til Ændringerne i Eksportforholdene har Socialdemokratiet gennemført Foranstaltninger til Regulering af Landbrugsproduktionen; herunder er endvidere tilvejebragt kvalitetsmæssig Forbedring, og Hjemmemarkedets Prisniveau er støttet.

Det har overvejende været muligt at opnaa Højres og Venstres Medvirken til disse Foranstaltninger; men det har dog ikke kunnet undgaas, at modstridende Interesser har gjort sig gældende; eksempelvis strandede Forsøget paa at stabilisere Smørproduktionen i Forbin-

delse med en Regulering af Salget overvejende paa Højres og Venstres Krav om en Fordeling af Smøragiftens Indtægter, hvorved Storlandbruget vilde blive urimeligt favoriseret paa det lille Brugs og paa den mindst bemidlede Befolknings Bekostning.

Kornpriserne har bestandig interesseret Højre og Venstre stærkest, fordi det store og største Landbrug er kornsælgende, og da Socialdemokratiets Handels- og Landbrugspolitik under de givne Forhold har maattet tilstræbe en saadan Produktion fremmet, hvorved Levnedsmiddelimporten saavel som Landbrugets Indførsel af Raastoffer fra Lande, der saa at sige ikke aftager danske Varer, kunde begrænses, laa det i denne Politik Retning at sikre Kornproduktionen mod et Prisfald, som vilde gøre denne Produktion urentabel, Smaabrukerne er jo imidlertid kornkøbende, og Socialdemokratiet har derfor staaet fast paa, at der maatte ydes disse Brug Erstatning for den Produktionsfordyrelse, Kornordningen maatte paaføre dem; dette Princip er da ogsaa gennemført i Loven, men det lykkedes derimod ikke mod Højres og Venstres Modstand at gennemføre, at arbejdsløse og andre trængende blev holdt skadesløse for Stigning i Brødpriiserne.

Højre og Venstre har bestandig modsat sig Socialdemokratiets Krav om, at der i de forskellige Ordninger blev givet de fattigste Kompensation for de herigennem fremkaldte Fordyrelser af Levnedsmidlerne. Bortset fra, at denne Afvisning aabenbarer et asocialt Sindelag, som ogsaa den rettænkende Landbruger vil fordømme, — hvilket Paaskud de to Partier end vil anvende, — saa har naturligvis de Millioner, Socialdemokratiet har aftvunget de to Partier til Uddeling af Oksekød og Flæsk til trængende, givet Landbruget direkte Fordel ved den herigennem øgede Afsætning. Vi har i det foregaaende omtalt nogle af de Veje, ad hvilke Socialdemokratiet har skabt Bedring af Landbrugets Indtjeningsmuligheder, — mange andre Midler har fra Socialdemokratiets Side været foreslaaet og er i vidt Omfang bragt i Anvendelse, saaledes Laan og Tilskud til Grundforbedringsarbejder, til Forsøg i nye Produktionsgrene, Støtte til Driftslaane-foreninger o. s. v., — og ad alle disse Veje har Socialdemokratiet bidraget virksomt til den Bedring af Landbrugets Rentabilitet, der nu saa vidt er opnaaet, at Landbrugets Forrentningsprocent fra at være negativ er steget til mellem 4 og 5 Procent. Landbrugskrisen har jo imidlertid ikke alene været en Afsætnings- og Priskrise, den har tillige i ganske overordentlig Grad været en Gældskrise, som de bedre ydre Forhold langt fra har været i Stand til at ophæve.

Vi har allerede i det foregaaende under vor Omtale af Spørgsmaalet offentligt Fæste eller privat Ejendomsret for Statshusmændene været inde paa den Fare for Kapitalens Udbytning og Herredømme, som den uindskrænkede private Ejendoms-, Salgs- og Behæftelsesret maatte medføre. Under hele Landbrugets Opgangsperiode voksede denne Fare for Erhvervet, og flere samvirkende Aarsager gjorde det til et let Bytte for Kapitalmagts Indflydelse. Selve Konjunkturopgangen var en medvirkende Aarsag, idet denne Stigning prægede Landbrugets Dispositioner og gav sig Udslag i Ejendomspriser og Behæftelse, som forudsatte, at Opgangen vilde vare evigt; men hertil kom, at Befolkningstilvæksten i Landdistrikterne var langt større end den Forøgelse, som fandt Sted i Antallet af Landejendomme, og da Jordlovgivningen ikke i tilstrækkeligt Omfang raadede Bod derpaa, førte det begrænsede Tilbud af Jord til yderligere Stigning i Ejendomspriser og Gæld, en Stigning, som desuden forceredes af Kreditforeningssystemet og den lette Adgang til at stifte Gæld, som Landbruget i det hele har haft.

Ethvert Fremskridt, enhver bestaaende eller forventet Indtjeningsmulighed kapitaliseredes under disse Forhold, ved ethvert Salg lagde Sælgeren en ny Gældsbyrde paa Jorden og skar sig en tyk Skive af Driftsudbytte, af Folkeløn, af alt det, som Arbejdet i Fremtiden skulde tvinge ud af Jorden. Og den Jordrente, som Samfundet gav Slip paa ved Ophævelse af

Hartkornskatter og Pligtarbejde, kom aldeles ikke Landbruget til Gode, den blev beslaglagt af Jordsælgerne, og Skatterne ombyttet med øget Gældsbyrde.

Saa længe Konjunkturerne steg, var Faren ikke fremtrædende; men da Omslaget kom, da Krisen svækkede Landbrugets Bæreevne, da blev denne mægtige Gældsbyrde knugende, ja knusende for Erhvervet. I 1909 havde Landbruget efter foreliggende Opgørelse en Pantegæld paa 1400 Mill. Kr., i 1926 er denne Gæld beregnet til 3033 Mill. Kr. (hvori ganske vist Sønderjylland er medregnet med 250 Millioner), og ved Krisens Udbrud var Gælden steget til 4 Milliarder, hvortil kom den løse Gæld med $\frac{1}{2}$ Milliard, og man regner, at den samlede Gældsbyrde (Renter og Afdrag) udgjorde 300 Millioner aarlig, medens til Sammenligning Ejendomsskatter udgjorde 50 Millioner og Personskatter 30 Mill.

Landbrugsgælden og Skatterne.

Da hele Værdien af Landbrugets Eksport i 1932 sank til 882 Millioner Kr., forstaar man, at Gælden blev Landbrugets brændende Problem, et Problem, som intet ansvarsbevidst Partis Landbrugspolitik kunde lade ligge. Højre og Venstre delte imidlertid ikke denne Forstaaelse; de to Partier havde ingen Sympati for en Lettelse i Landbrugets Gældsbyrde, men pegede i Stedet paa Ejendomsskatterne, som de med voldsom Heftighed krævede nedsat. Den politiske Strid kom da til at dreje sig om de to Poler, Gælden og Ejendomsskatterne, og fra Højres og Venstres Side gjordes Spørgsmaalet om Ejendomsskatterne til et Spørgsmaal imellem Land og By, og Ejendomsbeskatningen fremstilledes som en særlig Forurettelse af Landbruget og Landbefolkningen i sin Helhed.

En saadan Fremstilling er naturligvis ganske urigtig. Grundskylds- og Ejendomsskyldpromillen til Staten er ens for alle Ejendomme (henholdsvis 1,5 og 1,1), og skal Sammenligning drages, betaler Byerne mere i Ejendomsskatter til Staten end Landdistrikterne (nemlig henholdsvis 6,3 og 5,3 Millioner Kr.). Det er i den kommunale Beskatning, at Uensartetheden ligger, og her er den meget væsentlig; men Uensartetheden Kommunerne imellem er ikke et Spørgsmaal om Ejendomsbeskatningen, den er et Spørgsmaal om uens Skattebyrde og Skatteevne i det hele, og at den ogsaa er aabenbar for den personlige Skats Vedkommende, derom vidner bl. a. Velhavernes Flugt til Skattelykommunerne (hvor de af gode Grunde ikke tager deres faste Ejendomme med). Socialdemokratiet har derfor i Løbet af de sidste 5 Aar, mærkværdigvis ofte mødt med Uvilje og Modstand fra Højre og Venstre, gennemført en Støtte for de vanskeligt stillede Kommuner, der ialt har andraget 60 Millioner Kr., og er gaaet ind for en endelig Regulering af Forholdene, hvorved Uligheden imellem Kommunerne udlignes ved fælleskommunal Beskatning og Lettelser for de vanskeligt stillede Kommuner.

En almindelig Omlægning af Beskatningen fra Ejendomsskatter til personlig eller indirekte Beskatning har Socialdemokratiet derimod principielt modsat sig, og en saadan Omlægning vilde heller ikke være i Landbrugserhvervets Interesse. Det er muligt, at en Nedsættelse af Ejendomsskatterne vilde betyde en øjeblikkelig Fordel for Landbrugere, der nok kunde have en Haandsrækning nødig, — en Fordel, der ganske vist var betinget af, at den paagældende ikke havde en saadan Gæld, at Kreditorerne følte sig fristet til at realisere Fordelen ved at bemægtige sig hans Ejendom, og som tillige var betinget af, at Lettelsen i Ejendomsbeskatningen ikke modsvarede af Forhøjelse af personlige Skatter eller indirekte Skattebyrder, — rnen i det lange Løb vil Sænkning af Ejendomsskatterne ikke gavne Landbruget, men derimod den passive Kapital, som er den virkelige Jordejer. Højre kom da ogsaa frem med, hvad Partiets virkelige Motiver var. Hr. Christmas Møller udtalte i Folketinget (den 11. Marts 1936):

»Jeg tror ikke, der er nogen som helst Værdi i at skjule Tingene, som er, at de Konservative ønsker en Skattelettelse, som har den varige Virkning, at anden Gældsnydelse kan blive sikrere i Ejendommen.«

Men Højre og Venstre gik endnu videre. De to Partiers Hjælp til Landbruget var jo en Nedsættelse af den samlede Ejendomsbeskatning, en Nedsættelse ogsaa for de Ejendomsbesiddere og Ejendomsspekulanter i Byerne, som har tjent Millioner uden at røre en Finger og uden at ofre en Øre, udelukkende ved den Værdistigning, som er skabt af Samfundet. Socialdemokratiet maatte ogsaa af denne Grund gaa imod Højres og Venstres Krav, thi en saadan Fremgangsmaade som at give disse Ejendomsbesiddere Foræringer, det øvrige Samfund og ikke mindst de daarligst stillede skulde betale, vilde saa afgjort være et Brud paa Socialdemokratiets Politik, der netop har tilstræbt at inddrage de samfundsskabte Værdier for det offentlige, og som netop igennem Grundstigningsskylden har sikret Stat og Kommune en Andel af den Værdistigning, som Kapitalen ellers vilde bemægtige sig. Kampen om Spørgsmaalet Gæld eller Ejendomsskatter er endnu, da dette skrives, ikke afsluttet. Højre og Venstre har benyttet deres spinkle Landstingsflertal til at forhindre en virkelig dybtgaaende Gældssanering og effektiv Rentesænkning; men saa stærkt har Kravet fra Landbruget selv om Gældsregulering været, at nogen Lovgivning og nogle Resultater dog er opnaaet.

Principielt maatte man hævde, at Landbrugets Kreditorer maatte give Afkald paa under de givne Forhold at kræve mere, end Landbruget var i Stand til at yde, og at de Gældsforpligtelser, som ikke svarede til Landbrugets Indtjeningsevne maatte falde bort; men da denne Tanke naturligvis har været uantagelig for Højre og Venstre, har Gældslovgivningen i Hovedtrækkene maattet følge den Linie, at Staten har bidraget til frivillige Ordninger med Kreditorerne, eller at der har været truffet Foranstaltninger, der har betydet en Udskydelse, ikke en egentlig Overvindelse af Vanskelighederne. Afvigende herfra var dog Loven af 1. Maj 1933 om Rentesænkning for Banker og Sparekasser, hvor man gik den Vej at nedsætte Indlaansrenten tvangsmæssigt og at anvende Indtægten ved Nedsættelsen til Lettelse af Landbrugets Gældsforpligtelser til Banker og Sparekasser, og videre har man søgt frem til en almindelig Sænkning af Renten gennem Konverteringsloven af 16. December 1933, hvorved en heldig Begyndelse til en gunstig Rentepolitik blev gjort; men for en Videreførelse af denne Politik var der ingen Muligheder, og efter at Højre og Venstre i Rigsdagssamlingen 1933/34 havde forkastet det store Konverterings- og Gældssaneringsforslag, og i den paafølgende Rigsdagssamling paa Trods af de Herrer Hauchs og Kragts Løfter havde bragt det sidste Forsøg til at strande, maatte den almindelige Rentesænkings Vej opgives. Siden er Loven om Foranstaltninger vedrørende Landbrugets Gæld vedtaget i 1936.

Ved denne Lov er 100 Millioner Kr. stillet til Raadighed til Udløsning af den mest trykkende Gæld, som kan ombyttes med Statslaan til lav Rente, der efter 2 Aars Forløb gaar over til at blive konjunkturbestemt.

Det forudsættes, at Kreditorerne gør Indrømmelser for at faa deres Fordringer udbetalt, og selv om Mulighederne herfor i nogen Grad er forringet, fordi man for at faa Loven gennemført har maattet ændre Forslaget, saaledes at Kreditorerne i Stedet for rede Penge faar Statsobligationer, — Dækningslovene med deres Skatter paa store Indtægter og Formuer faldt ikke i Højres og Venstres Smag, — saa tør man vel tro, at de fleste af de Kreditorer, der er Tale om, som har meget yderligt liggende Fordringer, vil se deres Fordel ved at ombytte disse Fordringer med en ganske vist mindre, men til Gengæld sikrere Fordring paa Statskassen, og Loven vil under denne Forudsætning bringe en meget betydelig Hjælp til den mest gældtyngede Del af Landbruget. Det oprindelige Forslag vilde foruden de nævnte Saneringslaan yde et direkte Rentetilskud, som ialt androg 12 Millioner Kr., men dette Tilskud stemte Højre og Venstre ud af Loven.

Vi har nu betragtet nogle af de Spørgsmaal, der til forskellige Tider har foreligget for Landbruget; det Spørgsmaal staar tilbage, og det vedrører os alle, nemlig Landbrugets Fremtid. Landbruget er nu inde i en økonomisk Opgangsperiode; men det er ikke muligt at se, om denne Fremgang vil vare ved frem i Tiden. Den kapitalistiske Verden beherskes af økonomiske og politiske Kræfter, som er indbyrdes modstridende, og for Tiden er det Faren for en Konflikt mellem disse Magter og Spørgsmaalet om en saadan Konflikts Udfald, som optager Sindene.

Produktion og Afsætning.

Vi vil dog tro, at Verden ikke bestandig kan være ude af Ligevægt, og det er vor Opfattelse, at en sund Verdensøkonomi vil udvikles af det Kaos, som nu raader. Ud fra denne Opfattelse tror vi paa vort Landbrugs Fremtid; men ingen kan forudse Varigheden af den Udviklingsproces, som utvivlsomt nu foregaar, og som maa afsluttes, før Stabilitet i Forholdene kan indtræde. Det vil under alle Omstændigheder være klogt nøje at følge Forholdenes Udvikling, og denne Opgave paahviler i lige Grad Erhvervene og Statsmagten.

For Landbruget og Landbrugspolitikken trænger sig stadig Spørgsmaalene paa om Produktion og Afsætning paa Hjemmemarkedet og Eksportmarkedet. Statsmagten bør yde Landbruget fornøden Støtte; men der kaldes ogsaa paa Medvirken fra Landbrugets egen Side, og i Fællesskab bør de Muligheder tages op til Prøvelse og Forsøg, som fra forskellig Side er paapeget for Optagelse af ny Produktion og for videre Opdyrkning af hidtil mere underordnede Produktionsgrene. Ved Bedring af Landbrugets Løn- og Arbejdsvilkaar og ved fortsat og udvidet Jordlovgivning efter Princippet offentligt Fæste bør Spørgsmaalet om Landbrugets Arbejdskraft finde sin naturlige Løsning, og en endelig Regulering af Land-brugsgælden bør gennemføres, saaledes at Arbejdets Ret sættes først, og Kapitalens Fordringer tilpasses Erhvervets foranderlige Afkastningsevne.